

3. Погорецький М. Прослуховування телефонних розмов: європейські стандарти / М. Погорецький // Вісник прокуратури. – 2003. – № 9. – С. 45-51.
4. Хараберюш І. Ф. Перспективні напрямки використання засобів спеціальної техніки в оперативно-розшуковій діяльності правоохоронних органів / І. Ф. Хараберюш // Вісник Луганського державного університету. Спеціальний випуск. Частина 2. – 2008. – № 4. – С. 39-45.
5. Хараберюш І. Ф. Особливості використання спеціальної техніки в сучасних умовах органами внутрішніх справ / І. Ф. Хараберюш // Матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Розвиток держави і права в сучасних умовах: досвід, реалії, перспектива» (Луганськ, 15 квітня – 31 липня 2010 р.). – Режим доступу : <http://jurlugansk.ucoz.org/index/0-12>.
6. Хараберюш І. Ф. Гносеологічні засади застосування спеціальної техніки в діяльності органів внутрішніх справ / І. Ф. Хараберюш // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наукових праць Донецького юрид. інституту Луганського державного ун-ту внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2010. – № 2. – С. 130-139.
7. Хараберюш І. Ф. Проблеми викладання дисципліни „Спеціальна техніка” у вищих навчальних закладах МВС України / І. Ф. Хараберюш // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали IV Міжнародній науково-практичній конференції (Київ, 26-27 листопада 2009 р.). – К., 2009. – С. 36-38.
8. Ванчаков М. Б. Специальная техника органов внутренних дел. Практикум : учебно-методич. пособие / М. Б. Ванчаков, С. І. Щербак. – М., 2000.
9. Бегишев И. Р. Проблемы уголовной ответственности за обращение со специальными техническими средствами, предназначенными для негласного получения информации / И. Р. Бегишев // Следователь. – 2010. – № 5 (145). – С. 2-4.

Надійшла до редакції 14.05.2012

Ю.А. Чаплинська
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)
УДК 343.98

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПІДГОТОВЧИХ ЗАХОДІВ ДО ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ

Досліджено актуальні проблемні питання організаційного забезпечення пред'явлення для впізнання. Розглянуто організаційно-підготовчі заходи до пред'явлення для впізнання.

Ключові слова: тактика, організаційне забезпечення, пред'явлення для впізнання, впізнання.

Изучены актуальные проблемные вопросы организационного обеспечения предъявления для опознания. Рассмотрены организационно-подготовительные мероприятия к предъявлению для опознания.

Ключевые слова: тактика, организационное обеспечение, предъявление для опознания, опознание.

This article is devoted to consideration of actual problem questions of tactical supply of a presentation for an identification. The author have considered the organizational-preparatory measures for presentation for an identification.

Keywords: tactics, tactical supply, presentation for an identification, identification.

Постановка проблеми. Розслідування злочинів обґрунтовано відносять до одного зі специфічних та складних видів суспільної діяльності, який відбувається у суворій відповідності до вимог кримінально-процесуального законодавства та тактичних рекомендацій на його основі. В умовах постійного зростання злочинності, у першу чергу – найбільш суспільно небезпечних її форм, перед вченими та працівниками практичних органів постає завдання розробки та застосування принципово нових технологій розслідування взагалі та провадження окремих слідчих дій, зокрема спрямованих на вилучення, збирання та дослідження доказової інформації. Останнім часом значно знизилась активність населення в наданні правоохоронним органам відомостей про злочини та злочинців, навіть у тих випадках, коли воно такою інформацією володіє. Мотиви такої поведінки найрізноманітніші: недовіра до правоохоронних органів, небажання марно гаяти особистий час, побоювання помсти з боку злочинців та ін. Тому такі обставини підлягають з'ясуванню та глибокому дослідженню, що дозволить враховувати їх для удосконалення законодавства та наукового обґрунтування тактики провадження слідчих дій, яка б забезпечувала фізичну та психологічну недоторканість свідків, потерпілих та інших осіб, які своєю інформацією сприяють розслідуванню злочинів.

Практика правоохоронних органів свідчить, що потерпілі й свідки часто залишаються один на один зі злочинцями. Після порушення кримінальної справи на них тиснуть, шантажують, погрожують, інколи вдаються до фізичної розправи, навіть убивств. Так, узагальнення слідчої практики дозволяє дійти висновків, що на досудовому слідстві злочинці найчастіше здійснювали такі заходи впливу: психологічний вплив – 69%; підкуп – 27%; шантаж – 39%; компрометація – 9%; нанесення тілесних ушкоджень – 4%. Вказане негативно впливає на свідків, спонукає до відмови від показань, які давалися на початковому етапі досудового розслідування. Вказане необхідно враховувати під час підготовки та проведення впізнання.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Загальна тактика пред'явлення для впізнання досить повно висвітлена вченими-криміналістами та процесуалістами у криміналістичній літературі. Вагомий внесок у розробку наукових основ пред'явлення для впізнання зробили відомі вчені-криміналісти та процесуалісти, зокрема В.П. Бахін, Р.С. Белкін, Н.Г. Бритвич, М.М. Гапанович, О.Я. Гінзбург, Г.І. Кочаров, В.О. Коновалова, Ю.М. Корухов, В.С. Кузьмічов, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'яничков, М.І. Порубов, М.В. Салтевський, З.Г. Самошина, П.П. Цветков, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, М.Г. Шурухнов та ін. Значущість проведених наукових досліджень є безсумнівною і досить великою, оскільки ця слідча дія широко застосовується у правоохоронній практиці і є доволі поширеним способом збирання фактичних даних. Однак детальнішого висвітлення потребують питання організаційно-підготовчих захо-

дів до пред'явлення для впізнання.

Отже, **метою** цієї статті є висвітлення особливостей організаційно-підготовчих заходів до пред'явлення для впізнання із урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час досудового розслідування поряд з проведенням слідчих оглядів, обшуків, виїмок, допитів та очних ставок важливе значення має і така слідча дія, як пред'явлення для впізнання, що як засіб збирання криміналістичної інформації у практиці розкриття злочинів відома вже давно. Але до того, як набути теперішнього вигляду, впізнання пройшло довгий шлях удосконалення, організаційного формування та законодавчого визнання. До прийняття кримінально-процесуальних кодексів (1959-1961 рр.) пред'явлення для впізнання законом не регламентувалось. Звідси слідча практика використовувала різноманітні форми впізнання, які не суперечили принципам кримінального процесу.

В юридичній літературі науковці висловлювались за визнання пред'явлення для впізнання самотійною слідчою дією, але з юридичного боку вважали її допитом свідка. Таке розуміння впізнання аніскільки не відображало дійсної природи цієї слідчої дії, а інколи призводило до помилок під час її провадження. Впізнання проводилось у ході допиту, очної ставки, причому не завжди дотримувались процесуальні гарантії, що тягнуло за собою втрату переконливості даної слідчої дії та доказового значення отриманих результатів. На специфіку впізнання та особливості його провадження звертали увагу прихильники іншої точки зору. Вони достатньо переконливо обґрунтували самотійний характер впізнання та довели, що його неможливо розглядати як одну з форм допиту свідка.

Пред'явлення для впізнання можна віднести до похідних слідчих дій, оскільки його проведенню завжди передують інші слідчі дії, зокрема слідчий огляд, затримання, допит, без провадження яких пред'явлення для впізнання відбутися не може. Однак впізнання може проводитися як на початковому, так й подальшому етапах розслідування залежно від слідчої ситуації, що склалася. Так, у випадках наявності загрози втрати доказів впізнання повинно проводитися у невідкладному порядку. Невиправдане зволікання тягне за собою негативні наслідки. Так, значний перебіг часу негативно впливає на пам'ять людини, яка може забути ознаки об'єктів, які сприймала раніше.

Пред'явлення для впізнання є унікальною слідчою дією, яка ніколи не дублюється. Звідси ефективність та доказове значення результатів впізнання у значній мірі залежить від якості проведення слідчим організаційно-підготовчих заходів. Ретельна та всебічна підготовка до проведення впізнання є обов'язковою умовою, що дозволяє якісно та ефективно проводити дану слідчу дію.

Узагальнення слідчої практики дозволяє дійти висновків, що організаційно-підготовчі заходи до проведення впізнання мають складатися

з низки елементів, які ми розглянемо нижче.

1. Попередній допит особи, яка впізнає.

У разі необхідності пред'явлення якої-небудь особи (інших об'єктів) для впізнання свідкові, потерпілому, підозрюваному або обвинуваченому слідчий спочатку допитає їх про зовнішній вигляд та прикмети цієї особи (інших об'єктів), а також про обставини, за яких впізнаючий бачив цю особу (інші об'єкти), про що складає протокол допиту.

Допит є обов'язковою умовою проведення впізнання [1, с. 67]. Можна погодитися з думкою Є.Д. Лук'янчикова та О.М. Моїсеєва, які вважають, що попередній допит потерпілих (свідків) є не тільки необхідним етапом у підготовці до пред'явлення для впізнання, а ще й обставиною, яка забезпечує прийняття правильного рішення про доцільність проведення цієї слідчої дії, її успішний хід, отримання належних результатів та їх подальшу оцінку [2, с. 30].

При допиті слідчий повинен враховувати, що запам'ятовуванню, збереженню в пам'яті та відтворенню сприяють такі основні фактори, як: свідоме запам'ятовування об'єкта; невеликий проміжок часу, що пройшов з моменту сприйняття; нормальний стан організму; вік. Слідчий має запропонувати потерпілому (свідку) пригадати якомога більше ознак, що характеризують зовнішні прикмети злочинця.

Отже, попередній допит впізнаючого є важливим етапом у підготовці до проведення впізнання. Він дозволяє визначити доцільність проведення впізнання, забезпечує успішний хід його проведення, отримання належних результатів та їх подальшу оцінку.

Під час допиту слідчий впливає на впізнаючого з метою активізації його пам'яті та створення сприятливих умов для відтворення подій, що мають значення для справи. М.В. Салтевський і В.Г. Лукашевич вказують, що слідчий спонукає їх спочатку пригадати необхідний уявний образ, а потім відтворити та передати слідчому дані про нього [3]. На думку А.В. Дулова, це обумовлено тим, що пасивність та нерішучість потерпілих (свідків) негативно впливають на хід та результати впізнання [4, с. 96].

Проти проведення попередньої психологічної підготовки виступає С.Г. Любичев, який вважає, що вона полягає у «натаскуванні» потерпілих і свідків (підказка ознак, за якими вони мають впізнавати) і тягне за собою невірність впізнання [5, с. 35].

Вважаємо, що таке твердження є однобоким. Відомо, що психологічна підготовка полягає у допиті, щоб з'ясувати усі обставини, за яких потерпілі (свідки) спостерігали особу в процесі вчинення злочину, та активізувати їх готовність до впізнання.

Є.Д. Лук'янчиков вказує, що слідчий заздалегідь повинен спрямувати та активізувати як розумову діяльність впізнаючого, так і його волю зусилля [2, с. 48]. Це обумовлено тим, що злочини вчиняються, як правило, за короткий проміжок часу, що не може не впливати на всебічність та повноту сприйняття злочинних подій.

Під час допиту слідчий повинен роз'яснити суб'єкту впізнання ва-

жливість достовірного та можливі наслідки помилкового впізнання.

Отже, впізнання проводиться лише у тому разі, коли допитаний заявляє, що може впізнати особу чи предмет, які він спостерігав раніше, і пам'ятає їх відмінні ознаки. У тих випадках, коли потерпілий (свідок) не може описати ознаки об'єкта, що підлягає впізнанню, однак стверджує, що зможе його упізнати, то недоцільно відмовлятися від проведення даної слідчої дії.

Можна погодитись з думкою М.В. Салтевського, якщо в ході первинного допиту з достатньою повнотою і ясністю не були встановлені та зафіксовані індивідуальні ознаки об'єкта або з моменту його проведення пройшло багато часу, для перевірки повноти збереження і поживлення в пам'яті ознак об'єкта, що запам'ятався, доцільно безпосередньо перед впізнанням провести повторний допит за зазначеними обставинами [6, с. 209].

2. Прийняття рішення про проведення впізнання.

При прийнятті такого рішення слідчий повинен з'ясувати, чи є обставини, які можуть перешкоджати проведенню даної слідчої дії, зокрема:

- чи має впізнаючий фізичні або психічні вади;
- чи перебуває впізнаючий у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння;
- чи перебуває суб'єкт впізнання у стані афекту або сильного душевного хвилювання (що викликано учиненим проти нього злочинним посяганням);
- чи брав участь впізнаючий в інших слідчих діях (наприклад, у слідчому огляді, затриманні, обшуку, виїмці), під час яких спостерігав відповідний об'єкт;
- чи упізнавав впізнаючий під час проведення оперативно-розшукових заходів або випадково (до порушення кримінальної справи) відповідний об'єкт;
- чи має об'єкт, який підлягає впізнанню, індивідуальні властивості, за якими можливе його впізнання та ін.

За наявності зазначених обставин слідчий повинен відмовитися від пред'явлення для впізнання (або відкласти його до настання сприятливих умов) і провести інші слідчі дії (наприклад, відтворення обстановки та обставин події тощо) [7, с. 204].

3. Визначення місця, часу та способу пред'явлення для впізнання.

Впізнання повинно проводитися за часом якомога ближче до моменту сприйняття злочинної події. Будь-яке зволікання з пред'явленням для впізнання може тягти за собою небажані наслідки, оскільки суб'єкт впізнання з часом забуває образ раніше сприйнятого об'єкта. Тому достовірність впізнання перебуває у прямій залежності від фактора часу. Як свідчить практика, за плином часу слідчим необхідно дуже уважно підходити до акту впізнання, оскільки прострочення навіть декількох днів іноді може поставити об'єктивність та достовірність впізнання під сумнів.

Впізнання може проводитися як за місцем проведення досудового

слідства, так і на місці події за умови, що ця обстановка є сприятливою для спостереження та порівняння ознак об'єктів.

4. Добір учасників до пред'явлення для впізнання.

Недоцільно понятими залучати працівників правоохоронних органів; неповнолітніх; осіб, які мають фізичні або психічні вади; осіб, які не проживають за місцем проведення досудового слідства (оскільки можуть виникнути складнощі у випадку необхідності виклику до суду); громадян, які знайомі з особами, що пред'являються для впізнання (можуть виникнути сумніви в об'єктивності впізнання).

5. Підбір об'єктів (статистів), серед яких необхідно провести впізнання.

Кримінально-процесуальний закон вказує, що об'єкти повинні пред'являтися в групі у кількості не менше трьох. Максимальна їх кількість визначається слідчим. При груповому пред'явленні об'єктів суб'єкт впізнання порівнює їх не тільки з образом, що зберігся в пам'яті, а й між собою. Це спрямовує процес впізнання на виявлення індивідуальних особливостей об'єкта.

Загальне правило про необхідність пред'явлення для впізнання об'єкта в кількості не менше трьох не поширюється на впізнання трупа та його частин. Кримінально-процесуальний закон, виходячи з моральних та етичних спонукань і небажаності негативних емоцій, які можуть настати у суб'єктів впізнання при огляді декількох трупів, встановлює, що труп та його окремі частини пред'являються для впізнання в одному числі.

Окремі ділянки місцевості та приміщення пред'являються для впізнання також у кількості не менше трьох. Однак на практиці складніше підібрати для впізнання однорідні ділянки місцевості, споруди або приміщення, які знаходяться один біля одного. Тому слідчий підбирає такі однорідні об'єкти, які можуть знаходитися у різних кінцях району, міста або регіону.

Однак деякі вчені-криміналісти висловлюють обґрунтовані сумніви щодо можливості пред'явлення для впізнання ділянок місцевості та приміщень, оскільки рекомендації, які існують на сьогодні, не повною мірою узгоджуються із процесуальними вимогами до даної слідчої дії. У першу чергу це зумовлюється порушенням принципу одночасного пред'явлення об'єктів для впізнання серед однорідних.

Можна погодитися з думкою Є.Д. Лук'янчикова і О.М. Моїсеєва, які зазначають, що уникнення вказаних перешкод та дотримання загальнопроцесуальних вимог щодо пред'явлення для впізнання можливо, якщо воно буде відбуватися за фотознімками або відеозаписом. Після того, як суб'єкт впізнання визначить конкретну ділянку місцевості або приміщення, можна провести відтворення обстановки та обставин події у формі перевірки показань на місці [2, с. 18].

б. Визначення способу фіксації ходу та результатів впізнання.

До найбільш розповсюджених способів фіксації слідчої дії можна віднести відеозапис. Зокрема, на це вказали 84 % опитаних слідчих. Не-

обхідність застосування відеозапису може виникнути у тих випадках, коли:

- для впізнання пред'являються унікальні речі;
- опис їх індивідуальних ознак становить певні складнощі;
- підозрюваний (обвинувачений) може повести себе провокаційно або намагасться вплинути на упізнаючого;
- впізнання проводиться не тільки за зовнішністю особи, але і за функціональними ознаками (хода, жестикуляція, міміка тощо) [8, с. 23; 9, с. 25].

Під час проведення організаційно-підготовчих заходів слідчий повинен враховувати, що у даній слідчій дії задіяна велика кількість людей, і звідси передбачити заходи запобігання витоку інформації та визначити її обсяг, який необхідно використовувати під час проведення впізнання. Результати непідготовленого або недостатньо підготовленого проведення впізнання ставляться під сумнів захисниками у судових засіданнях. При неможливості дотримання усіх кримінально-процесуальних й організаційно-тактичних умов пред'явлення для впізнання, слідчий повинен відмовитись від нього та провести інші слідчі дії [10, с. 241-242].

Висновок. Результатом пред'явлення для впізнання є отримання нових доказів, які можуть бути прямими або непрямими, що виправдовують або обвинувачують. Їх оцінка має проводитися в сукупності з іншими доказами, які зібрані у кримінальній справі.

Оцінюючи їх, потрібно вирішити, чи не помиляється через певні причини суб'єкт впізнання. Велике значення для формування правильної оцінки результатів пред'явлення для впізнання мають аналіз і порівняння показань про прикмети об'єкта, даних на допиті, що передують впізнанню. При цьому головним моментом на переконання в правильності впізнання є збіг прикмет об'єкта, повідомлених на допиті, з наявністю цих прикмет, названих особою, яка впізнає, при проведенні впізнання. Велику роль для формування внутрішнього переконання, пов'язаного з оцінкою впізнання, грає особисте враження слідчого, що виникло в результаті безпосередньою сприйняття впізнаного об'єкта, і наявності на ньому тих прикмет, які назвав суб'єкт впізнання на попередньому допиті. Цей важливий елемент безпосереднього сприйняття для оцінки правильності впізнання випадає, коли результати пред'явлення для впізнання оцінюються прокурором і судом. Тому ще більшого значення набуває повна та точна фіксація в протоколі пред'явлення для впізнання всіх відомостей, які дозволяють правильно судити про оцінку впізнання [11, с. 26]. Звідси, вагоме значення мають додаткові засоби фіксації, які створюють наочне уявлення про пред'явлений об'єкт.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що слідчий повинен зважено підходити до оцінки результатів даної слідчої дії, висновку про достовірність й об'єктивність впізнання та його доказового значення. Якщо факт впізнання не викликає ніяких сумнівів у вірогідності, але не відповідає

або суперечить іншим фактичним даним, що встановлені у справі, то діяльність слідчого повинна бути спрямована на виявлення нових доказів і перевірку наявних у кримінальній справі, з метою усунення протиріч.

Бібліографічні посилання

1. Возгрин И. А., Иванов И. И., Кузьминых К. С. Криминалистика. Схемы и терминология : учеб. пособ. (изд. 2-ое, исправл.) / под ред. И. А. Возгрин, В. П. Сальникова, К. И. Сотникова. – СПб., 2001.
2. Лук'янчиков Є. Д., Моїсєєв О. М. Пред'явлення для впізнання : навч. посіб. / Лук'янчиков Є. Д., Моїсєєв О. М. – Макіївка, 1998.
3. Салтевский М. В., Лукашевич В. Г. Проблемы классификации источников информации и следственных действий в криминалистической тактике / Салтевский М. В., Лукашевич В. Г. // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1984. – № 29. – С. 29-35.
4. Дулов А. В. Психологическая подготовка участников к предстоящему следственному действию / Дулов А. В. // Сибирские юридические записки. – 1971. – № 2. – С. 94-104.
5. Любичев С. Г. Этические основы следственной тактики / Любичев С.Г. – М., 1980.
6. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник / Салтевський М. В. – Х., 2001.
7. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. / Чаплинський К. О. – Д., 2010.
8. Мустафаев Д. Киносъемка и видеозапись на предварительном следствии / Мустафаев Д. – Т., 1977.
9. Найдис И. Д. Судебная кинематография и видеозапись / Найдис И. Д. – Х., 1986.
10. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. / Чаплинський К. О. – Д., 2011.
11. Методичні рекомендації щодо пред'явлення для впізнання на попередньому слідстві № 5483/Кл : Головне слідче управління МВС України; НАВС України. – К., 2001.

Надійшла до редакції 22.08.2012

Д.К. Антонов

здобувач

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.533/985

ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ АВТОРСЬКОГО І СУМІЖНИХ ПРАВ

Досліджено актуальні для теорії ОРД і практики діяльності підрозділів ДСБЕЗ проблемні питання оперативно-розшукової характеристики злочинів, пов'язаних з порушенням авторського і суміжних прав.

Ключові слова: *оперативно-розшукова характеристика, характеристика об'єкта і предмета злочину, способів і засобів вчинення і маскування злочину, матеріальної шкоди, особистості злочинця і правовласників.*

Исследуются актуальные для теории ОРД и практики деятельности подразделений ГСБЭП проблемные вопросы по оперативно-розыскной характеристике преступлений, связанных с нарушением авторского и смежных прав.